

### Список використаних джерел

1. Касинюк В. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) / під заг. ред. М. І. Панова. Харків: «Харків юридичний», 2006. 172 с.
2. Карпенко М. І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (кримінально-правове та кримінологічне дослідження): монографія. К.: КНТ, 2006. 232 с.
3. Ткачук О. С. Судове слідство у кримінальних справах про насильство серед військовослужбовців: монографія. К.: КНТ, 2007. 240 с.

**Палій В.**

*студент магістратури юридичного факультету  
Тернопільського національного економічного університету  
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри  
кримінального права та процесу ТНЕУ Кравчук М.Ю.*

### **ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОТЕРПІЛОГО ВІД ЗЛОЧИНУ В СИСТЕМІ ОЗНАК СКЛАДУ ЗЛОЧИНУ**

Упродовж тривалого часу дискутується проблема щодо можливості визнання потерпілого (фізичної особи), а також окремих органів, тканин і крові людини предметом злочину. З цього приводу існують протилежні точки зору. Одна з них полягає в тому, що людина (а також її органи, тканини, тіло, організм тощо) не може бути предметом злочину; відповідно до іншої – людина може визнаватися предметом злочину.

В юридичній літературі існує також «компромісна» думка. Деякі вчені вважають, що люди, на яких спрямовано злочинний вплив, охоплюються поняттям предмета злочину. Однак при цьому термін «предмет злочину» вони заміняють терміном «потерпілий» лише з етичних міркувань. Такої позиції дотримується і В.Л. Соколовський. Він стверджує, що потерпілий у кримінальному праві є різновидом предмета злочину. Проте, зазначає автор, аби підкреслити особливе значення людини як соціальної цінності, а також з урахуванням сформованої у кримінально-правовій доктрині традиції, людина, яка піддалася безпосередньому злочинному впливу з боку винного, у кримінальному праві називається не предметом злочину, а потерпілим. Він також погоджується з тим, що кримінально-правове поняття потерпілого істотно відрізняється від кримінально-процесуального поняття за обсягом і змістом [7, с.246].

Вказуючи на необхідність розмежування понять предмета злочину і потерпілого (очевидно, йдеться про кримінально-процесуальне поняття), Ю.В. Баулін зазначав, що визнавати потерпілого предметом злочину немає підстав, оскільки ці поняття не є тотожними. Хоча предмет і потерпілий часто співпадають в одній особі, однак потерпілий – це поняття більш процесуальне. Неважко побачити, що при вчиненні багатьох злочинів предмет і потерпілий не співпадають в одній особі. Потерпілими можуть бути визнані і ті особи, на яких винуватий безпосередньо не впливав. Наприклад, на власника майна при крадіжці, на родичів або близьких убитого. Поняття «потерпілий» і «предмет» є перехресними, а не збіжними, і тому вони – не взаємозамінні. В людині,

зазначав учений, слід розрізняти її соціальну й біологічну сторони. Біологічна сутність полягає в її фізичному стані, у стані і функціонуванні її тіла та окремих органів. З цього випливає предметна, природна сутність людини. Соціальна сутність знаходить свій прояв у її соціальному становищі, йдеться про її освіту, рід діяльності, місце проживання і роботи, сімейний стан, суспільну поведінку тощо. Заподіяти шкоду особі можна лише впливаючи на предмет – на тіло людини або на її психіку.

У подальшому Ю.В. Баулін дещо змінив свою позицію і пропонував визнавати людину предметом вбивства, підміни дитини, захоплення заручників, викрадення людини, торгівлі людьми тощо; аналогічної позиції дотримуються О. Дмитрієв, А. М. Орлеан, деякі інші науковці [5, с.142].

У зв'язку з цим цілком правильною видається позиція Є.В. Лащука стосовно безпосереднього об'єкта злочинів проти життя людини – ним є конкретні суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, щодо забезпечення життя іншої людини. Аналогічний підхід реалізовано автором і при визначенні безпосереднього об'єкта злочинів проти здоров'я людини [2, с.156].

У своїй праці М. В. Сенаторов визнає потерпілого факультативною ознакою у складі злочину і водночас зазначає, що у структурі об'єкта злочину потерпілий є учасником суспільних відносин, котрі охороняються кримінальним законом. Наведена позиція автора є суперечливою, оскільки учасник (суб'єкт) суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, – обов'язкова складова таких суспільних відносин. У свою чергу, самі суспільні відносини є обов'язковою ознакою об'єкта будь-якого складу злочину, а тому, на нашу думку, не можна називати учасника суспільних відносин факультативною ознакою складу злочину. Зазначене свідчить про те, що М. В. Сенаторов ототожнює суб'єктів суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, і потерпілого від злочину, – а це вже ставить під сумнів саму доцільність існування самостійного поняття потерпілого від злочину в кримінальному праві. Ототожнення учасника суспільних відносин і потерпілого від злочину надає останньому статусу обов'язкової ознаки у будь-якому складі злочину [6, с.96].

Ми вважаємо, що учасник суспільних відносин, які охороняються кримінальним законом, набуває статусу потерпілого від злочину (у кримінально-правовому значенні) лише з моменту вчинення щодо нього злочину. Однак це не означає, що така особа перестає бути учасником суспільних відносин, які виступають об'єктом кримінально-правової охорони. Тобто одна й та сама людина є учасником суспільних відносин (у структурі об'єкта кримінально-правової охорони) і водночас – потерпілим від злочину (в структурі об'єкта злочину).

Традиційно в науці кримінального права об'єкт злочину досліджується крізь призму його структури. Отже, комплексна кримінально-правова характеристика потерпілого від злочину обумовлює необхідність з'ясування місця потерпілого в цій структурі.

Домінуючою у літературі є думка, що структура об'єкта злочину містить три елементи: учасники суспільних відносин; соціальний зв'язок між ними; предмет, з приводу якого існують відносини. Так, В.Л. Соколовський зазначав: «Вивчення філософської і загальносоціологічної літератури дозволяє зробити

висновок, що будь-які суспільні відносини по суті полягають у тому, що ті або інші учасники соціального життя під впливом своїх потреб та інтересів виявляються пов'язаними між собою з приводу того об'єктивно існуючого матеріального чи нематеріального явища, яке здатне задовольнити їх потреби. Даний зв'язок знаходить своє вираження у взаємодії зазначених суб'єктів, що вирішальним чином визначає можливості поведінки кожного з них, визначає їх реальні соціальні можливості. Виходячи з викладеного, в складі суспільних відносин виділяються такі елементи: учасники відносин, їх суб'єкти; взаємозв'язок суб'єктів між собою; предмет (об'єкт) відносин» [7, с. 247].

Разом з тим, у теорії кримінального права висловлюють й інші думки. А.А. Музика вважає: «Склад поняття суспільного відношення як об'єкта злочину містить ряд елементів: суб'єкти, або учасники цих відносин, їх дії чи становище один до одного, охоронювані законом інтереси суб'єктів суспільного відношення та їх матеріальне вираження у вигляді предметів, речей чи інших матеріальних цінностей» [3, с.163].

Однак, не дивлячись на розбіжності щодо визначення структури суспільного відношення як об'єкта злочину, всі автори визнають, що обов'язковим її елементом є суб'єкти (учасники) відносин. «Безсуб'єктних суспільних відносин у дійсності не існує, – зазначає В. Тацій. – Якщо немає суб'єктів відношення, то очевидно не існує й самого відношення, яке завжди є певним зв'язком між певними суб'єктами» [1, с.174].

Учасники будь-яких суспільних відносин є носіями відповідних охоронюваних законом прав, обов'язків та інтересів, що існують з приводу тих чи інших благ (предметів відносин). Суб'єктів суспільних відносин можна поділити на дві групи. До першої належать суб'єкти, які мають юридичні обов'язки, а до другої – суб'єкти, які володіють певними благами, правами та відповідними інтересами.

Суб'єкти суспільних відносин, що знаходяться під охороною кримінального закону, які мають певні блага, права та інтереси, у разі вчинення злочинів виступають потерпілими від них. Потерпілого, як одного з учасників охоронюваного суспільного відношення, розглядав ще Б. Никифоров. Він зазначив: «І в загальному визначенні злочину і у визначеннях окремих груп злочинів, а також при поділі злочинів на групи важливе, хоча і не виняткове значення в складі об'єкта, має ознака носія охоронюваних кримінальним законом інтересів, конкретний учасник суспільних відносин [4, с.34]. Про потерпілого як про учасника суспільного відношення писав й Є. Фролов: «...Потерпілий – це конкретний учасник суспільних відносин, носій різних соціальних можливостей, одна або декілька з яких виявилися порушеними внаслідок вчинення злочину» [8, с.30]. Аналогічні судження щодо визначення місця потерпілого у структурі об'єкта злочину висловлюють у дисертаційних дослідженнях В. Батюкова, І. Фаргієв, Б. Сидоров [1, с.65].

Отже, потерпілий від злочину – це завжди один із суб'єктів охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, на які посягає злочин. Таким чином, можна запропонувати визначення поняття потерпілого від злочину з позиції структури об'єкта злочину. Потерпілий від злочину – це суб'єкт охоронюваних кримінальним законом суспільних відносин, блага, праву чи інтересу якого злочином заподіюється шкода або створюється загроза такої.

### Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2-х т. 5-те вид. Харків: Право, 2013. 1040 с.
2. Лашук Є. В. Учення про потерпілого від злочину в кримінальному праві. Юридична психологія та педагогіка. 2007. №1. С. 149-159.
3. Музика А.А. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання: [монографія]. ПАПОВОДАА.В., 2011. 192 с.
4. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. М.: Юридическая литература, 1960. 350с.
5. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження). Х.: Кроссруд, 2008. 364 с.
6. Сенаторов М.В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві. Х.: Право, 2006. 208 с.
7. Соколовський В.Л. Потерпілий від злочинів проти громадської безпеки. Науковий вісник публічного та приватного права. 2016. Випуск 4. С. 245-248.
8. Фролов Е. А. Объект уголовно–правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: Автореф. дис... д-ра юрид. наук. Свердловск, 1971. 39 с.

**Рапа В.**

*студент IV курсу юридичного факультету  
Тернопільського національного економічного університету  
Науковий керівник: к.ю.н., доцент кафедри  
кримінального права та процесу ТНЕУ Рогатинська Н.З.*

## ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ ЗАСАДИ НЕДОТОРКАНОСТІ ПРАВА ВЛАСНОСТІ В КОНТЕКСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Питання захисту прав людини і громадянина в Україні по сьогоднішній день не втрачає своєї актуальності. Особливим чинником цього є гармонізація вітчизняного законодавства та приведення його у відповідність до загальноновизнаних засад у світовому правовому просторі. Зважаючи на той факт, що лише у 2012 році набрала чинності нова редакція КПК, а до цього діяла вже досить застаріла редакція 1960 року, постала проблема необхідності узгодження національного кримінального процесуального законодавства із провідними напрацюваннями європейської доктрини права.

Для належної реалізації норм певної галузі права важливим є закріплення законодавцем не лише чіткого переліку завдань, на виконання яких і спрямована сама галузь, а й закріплення засад, які дають можливість зрозуміти, яким шляхом ці завдання можуть бути виконані на практиці. Новелою КПК 2012 року стало впровадження нового для доктрини українського права терміну «засада», адже якщо взяти до уваги КПК в його редакції від 1960 року, то тоді він містив інше поняття-«принципи». На нашу думку, вищезазначені терміни доцільно вважати абсолютно тотожними, адже все одно мова йде про основоположні ідеї, які в своїй сукупності дають цілісну характеристику будь-якій галузі права.

Аленін Ю.П. вважає, що «принципами кримінального провадження є доктринально обґрунтовані основні правові положення, які відображають предмет і метод кримінального процесуального регулювання, демократичну